

ALIE NOORLAG

Hermann
Johannes Conring

Trouw aan een misdadig systeem

Noordboek

OVER ■ ■ LEVEN

Over Leven is een reeks biografieën van
Uitgeverij Noordboek en het Biografie Instituut.
De reeks staat onder auspiciën van Hans Renders.

© 2021 Alie Noorlag en Uitgeverij Noordboek

Omslagontwerp Gert Jan Slagter

Boekverzorging www.intertext.be

Foto omslag Groepsfoto op de brug voor de Menkemaborg in
Uithuizen. In het midden Conring, links daarvan Mussert.

Beeldnummer 125017. Oorlogs- en Verzetsmateriaal
Groningen.

Auteursfoto Corné Sparidaens

ISBN 978 90 5615 791 3

NUR 681

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag
worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomati-
seerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm
of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door
fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en
Uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk,
Nederland – info@noordboek.nl

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van de in
deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen
die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen
gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij
Noordboek.

Noordboek is onderdeel van
20 Leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

www.biografieinstituut.nl

INHOUD

Inleiding	7
Begravenis	7
Conrings levensloop	8
Theoretische keuzes	13
Conring in de literatuur	14
Biografie	15
1 Jeugd en studententijd	17
Oost-Friesland	17
Aurich	18
Jeugd en studie	19
2 Landrat in Northeim en in Leer	25
Huwelijk en carrière	25
De verhuizing naar Leer	26
De Landkreis Leer en de politieke ontwikkeling	29
Lid van de NSDAP	34
Schutzhaft	37
Schijnbare tegenstellingen	38
De Joden in Leer	41
3 Gelijkschakeling in de kerken	43
Gelijkschakeling in de regio	43
4 Naar het buitenland	47
Uitzending naar Polen en Frankrijk	47
Benoeming in Groningen	48
Provincie Groningen	50
Het Duitse politieapparaat in Groningen	53
Conring begint aan zijn taak	53
De Commissaris van de Provincie en de NSB	58
Beperkingen, voedsel en transport	58
Het verzet in de provincie	59

5	De Jodenvervolging in Groningen	61
	De geschiedenis van de Joden in Groningen	61
	De Ostfriesische Landschaft en de Hollandmöbel	66
	De werkkampen	67
	De Arbeitseinsatz	69
	Psychiatrische patiënten	69
	Commissaris van de Provincie	70
6	Beauftragte in Groningen, 1943-1945	73
	De aanleiding voor de April-meistaking in 1943	73
	Wilde stakingen	74
	Stakingen in de provincie Groningen	74
	Het gevolg van de stakingen	77
	Conring en het verslag van de April-meistaking	78
7	De bevrijding en de internering	87
	Groningen vrij. Het einde van Conrings carrière in de provincie	87
	Internering	89
	Persilscheine of vrijbrieven	94
	In vrijheid gesteld	100
	Denazificatie	101
8	De eerste aanklachten	105
9	Aangevallen door de pers	111
	Het grootkruis van verdienste	112
10	Conring en zijn levenslange pogingen zich te verdedigen	117
	De stakingsonlusten	119
	Collega-Beauftragten in Nederland en hun verklaringen	122
11	Terugblik van Conring vanaf het jaar 1945	125
	Gebroken integriteit	127
	Conclusie	133
	Bijlage	139
	Nawoord	155
	Woordenlijst	157
	Literatuur	163
	Noten	171
	Personenregister	187

INLEIDING

Begrafenis

‘Herr, du bist unsere Zuflucht für und für (Psalm 90)

Wir nehmen Abschied von unserem sehr geliebten Mann, Vater,
Schwiegervater, Gross- und Urgrossvater dr. jr. Hermann
Conring, Landrat a.D. Er starb im 95. Lebensjahr.’

Deze advertentie stond op 11 februari 1989 in de *Ostfriesische Zeitung*.¹ De afscheidsdienst van Hermann Johannes Conring vond plaats op 15 februari 1989, om 13.30 uur, in de Evangelische-Reformierte Kirche in Weener (Duitsland). Na de dienst volgde een kleine groep rouwende mensen de kist met het stoffelijk overschot naar de begraafplaats bij de kerk. Conrings vrouw Elisabeth, en de kinderen Gesa, Adelgunde, Rembert, Warner, Enno en Frouwa en hun gezinnen waren bij de teraardebestelling aanwezig. Verder waren er nog enkele goede vrienden. Er werden geen condoleances en redes aan het open graf gehouden, wat wel gebruikelijk is. De familie wilde kennelijk geen ophef, want Conring was bij zijn leven een omstreden figuur. Wel prees de *Landkreis Leer* in de *Ostfriesische Zeitung* de grote inzet en vakkennis van Conring: ‘Wir sind dem Verstorbenen für seine Verdienste an den Landkreis Leer dankbar.’²

Met het overlijden van Conring op 9 februari 1989 kwam een einde aan het leven van een zeer omstreden figuur. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was hij gedelegeerde van de Duitse bezettingsmacht in de provincie Groningen.³ Hij werd ervan beschuldigd in de hoedanigheid van *Beauftragte* (vertegenwoordiger) van Seyss-Inquart meegewerkt te hebben aan het plan om de Nederlandse staat op te heffen. Hij zou hebben gestreefd naar een samengaan met Hitler-Duitsland en met andere Noordwest-Europese landen. Conring werd er ook van beschuldigd de Joden in de provincie Groningen te hebben vervolgd en standrechtelijke executies te hebben laten uitvoeren bij de April-meistaking in 1943. Conring was in de jaren

voor de Tweede Wereldoorlog *Landrat* in de Oost-Friese Landkreis Leer. Ook daar zou hij eraan meegewerkt hebben dat Joden werden opgepakt en in een concentratiekamp in *Schutzhaft* werden genomen. Na de Tweede Wereldoorlog zette Conring zich als federaal afgevaardigde van de Christlich Demokratische Union Deutschlands (CDU) in voor landbouw, kust-beveiliging en de waterhuishouding in Oost-Friesland. Door de inzet van Conring is veel overheidsgeld in Oost-Friesland terechtgekomen.

Conrings levensloop

Hermann Johannes Conring (4 november 1894 - 9 februari 1989) werd geboren in Aurich. Hij stamde uit een traditierijke familie van beambten (dominees en rechters). Een van zijn voorvaderen was de beroemde Hermann Conring (1606-1681) die de basis legde voor de Duitse rechtspraak. De vader van Conring, Hermann Hajo Conring, was *Amtsgerichtsrat* (districtsrechter) in Aurich en zijn moeder was de uit Weener afkomstige Marie Tjaberdine Johanne Wilhelmine Hesse.⁴

Op kerkelijk gebied was Oost-Friesland een eenheid: tot in de twintigste eeuw was bijna de volledige bevolking protestant.⁵ Dat gold ook voor de familie Conring. Ze waren lid van de Evangelisch-Reformierte Landeskirche.⁶ Conring stamde niet alleen uit een traditionele familie, maar ze waren ook rijk, vooral van moederskant.

Conring bezocht van 1900 tot 1904 de lagere school en vervolgens het Koninklijk Gymnasium te Aurich. Daarna ging hij rechten en staatswetenschappen studeren in Göttingen. Voor Conring is traditie altijd belangrijk geweest, hij was zich zeer bewust van zijn afkomst en het feit dat hij een Oost-Fries was, vervulde hem met trots. Hij groeide op in de tijd van het Duitse Keizerrijk (1871-1918). Onder Keizer Wilhelm II werd Duitsland steeds belangrijker op economisch en industrieel gebied en het Duitse Rijk werd zelfs de sterkste macht ter wereld.⁷ Wilhelm II hield van pracht en praal en ook van militaire parades. Conring, die opgroeide in deze tijd waarin het militarisme hoogtij vierde, wilde heel graag een militaire carrière. Helaas kon dat niet omdat hij gehandicapt was. Hij was zonder linkerhand geboren. Gelukkig kon hij goed leren en hij vertrok in 1913 naar Göttingen om te gaan studeren.⁸

Toen de Eerste Wereldoorlog afgelopen was, woonde Conring, die kort daarvoor gepromoveerd was, in Hannover-Linden, waar hij *Landrat* Rossmann verving. Daarna viel hij tijdelijk in voor de *Landrat* in Hameln. Begin

Conring verkleed als bakkersjongen, met zijn broers en zus.

© Privébezit familie Conring

1921 werd hij *Regierungsrat* in Berlijn, om daarna als Landrat in Northeim benoemd te worden. In 1930 volgde een benoeming tot Landrat in Leer en keerde hij terug naar zijn geliefde Oost-Friesland.⁹

Bij zijn vertrek naar Northeim had Conring van minister-president Otto Braun een prachtig getuigschrift meegekregen, waarin te lezen was dat Conring een overtuigende democraat en pleitbezorger van het parlementaire systeem was, loyaal ten opzichte van de toen bestaande republikeinse staatsinrichting. De staat was, volgens artikel 130 van de Grondwet van Weimar, een onaantastbare grootheid die boven de staatsvorm, partijen en hun interesses stond. Dat betekende dat de beambten dienaren van de gezamenlijkheid waren, dus niet van een partij.¹⁰ Op 7 april 1933 presenteerde Conring zich in Leer als een loyale staatsbeambte, maar hij nam afstand van de Weimarrepubliek. Hij nam de woorden 'nationalistische' en 'nationaalsocialisme' echter niet in de mond.¹¹ Hij kwam er niet openlijk voor uit dat hij sympathiseerde met het nationaalsocialisme.

In de jaren 1924-1929 was sprake van economische voorspoed, de beurskrach maakte hier een eind aan.¹² Het werd het begin van een lang-

durige depressie, die in de jaren dertig economische stagnatie, werkloosheid en politieke onrust bracht. Het radicale nationalisme groeide snel. Bij de verkiezingen van 1930 behaalde de Nationaalsocialistische Duitse Arbeiderspartij (NSDAP) 107 zetels, tegen 12 in 1928. De NSDAP groeide door, in juli 1932 behaalde de partij 230 van de 600 zetels in de Rijksdag en daarmee was ze de grootste. De NSDAP kwam uiteindelijk aan de macht door de conservatieven, die een gevaarlijke manoeuvre bedachten. De Duitse generaal en politicus Kurt von Schleicher vond dat het moment gekomen was om de NSDAP te temmen door haar in de regering op te nemen. Hitler weigerde beperkte macht en toen kwam de voormalige kanselier Franz von Papen met een plan. Hij meende Hitler als kanselier in een coalitiekabinet wel de baas te kunnen en hij adviseerde dan ook om Hitler in deze functie te benoemen in een coalitiekabinet met de conservatieven. Op 30 januari 1933 werd Adolf Hitler rijkskanselier. Voor 1930 speelden de nationaalsocialisten in de regio Leer geen belangrijke rol. Enerzijds lag dat aan de burgerlijke lauwheid, de burgers hadden het druk genoeg met hun eigen zaken, anderzijds was men wel van mening dat het marxisme bestreden en overwonnen diende te worden.¹³ Maar zoals overal in Duitsland kregen de nationaalsocialisten aan het begin van de jaren dertig ook in het zuidelijke deel van Oost-Friesland voet aan de grond. Op 13 maart 1933 bleek dat de NSDAP in Leer winnaar van de gemeenteraadsverkiezingen was geworden.¹⁴

De grote zaal in het raadhuis van Leer was de plaats waar de daadwerkelijke greep naar de macht plaatsvond door de nationaalsocialisten.¹⁵ De NSDAP had bij de verkiezingen van 12 maart 1933 twaalf van de 24 zetels verkregen en omdat het gekozen KPD-lid zijn zetel niet mocht innemen, haalden de nationaalsocialisten de absolute meerderheid. Na de Rijksdagbrand werd de KPD het politieke leven in Duitsland onmogelijk gemaakt en werd de partij uit de politiek verbannen. Burgemeester Erich vom Bruch was het eerste slachtoffer van de nationaalsocialisten. Hij behoorde niet bij een bepaalde partij, wat overigens voor veel Oost-Friese burgemeesters gold aan het einde van het tijdperk van de Weimarrepubliek. Op 28 maart 1933 namen mannen van de SA de burgemeester in zijn dienstwoning in hechtenis. Ook het raadhuis werd bezet door de SA-mannen.¹⁶ Vom Bruch werd opgevolgd door Erich Drescher. Hij was degenen die het partijapparaat, de Ostgruppe Leer van de NSDAP in de Landkreis Leer, had opgebouwd.¹⁷ Drescher verbood Vom Bruch naar zijn kantoor te komen. Hij mocht ook de stad niet verlaten en zijn telefoon werd afgesloten.¹⁸ Wegens een tegen hem gevoerde hetze en vanwege

boosaardige verdachtmakingen schoot de 48-jarige Vom Bruch zichzelf dood in de badkamer van zijn dienstwoning, tegenover het raadhuis. Op 29 maart 1933 werd Drescher burgemeester van Leer.¹⁹ Op 7 april kwam de nieuwgekozen *Kreistag* voor de laatste keer samen in de feestelijk versierde *Kreistagssaal*. In de zaal hingen foto's van rijkspresident Von Hindenburg en rijkskanselier Hitler. Ook hing er een grote vlag met een hakenkruis. Om 12.15 uur kwam Landrat Conring. Hij begroette de nieuwe afgevaardigden door ze allemaal een hand te geven en hij opende de vergadering met een toespraak. Deze toespraak stond volledig in het teken van het politieke keerpunt. In zijn rede legde Conring het verband tussen het Duitse Keizerrijk en de jonge beweging van de nationaalsocialisten. Hij wees op de eens zo veelbelovende rol van het Keizerrijk en hij zei te hopen dat Duitsland weer zou glanzen als weleer. Hij gaf aan dat Hitler vastbesloten begonnen was te werken aan de wederopstanding van Duitsland met toestemming van vader des vaderlands veldmaarschalk Von Hindenburg.²⁰ Hij wist dat door de instelling van het *Ermächtigungsgesetz* door de Rijksdag de nationaalsocialistische dictatuur op een betrekkelijk stevig fundament stond. Met het aannemen van het *Ermächtigungsgesetz*, ook wel *Gesetz zur Behebung der Not von Volk und Reich* genoemd, zette de Rijksdag zichzelf buitenspel. De rijksregering kreeg met deze wet wetgevende bevoegdheden waardoor de nazi's vrij spel kregen bij het realiseren van een nationaalsocialistische maatschappij.

Na het instellen van het *Ermächtigungsgesetz* ondertekende Von Hindenburg de *Verordnung zum Schutz von Volk und Staat*. Door deze wet konden burgers in *Schutzhaft* geraken. Dat wil zeggen dat personen die de regering onwelgevallig waren in bewaring werden gesteld. Dit gebeurde door de SA, de SS en later door de Gestapo.²¹

Conring werd door tegenstanders van de nationaalsocialisten en ook na de oorlog ervan beschuldigd maatregelen te hebben genomen om mensen in *Schutzhaft* te voeren, de omstandigheden voor de gevangenen waren afschuwelijk. Om deze gevangenen te kunnen opbergen, werden vijftien kampen in het Emsland en in het Graafschap Bentheim gebouwd. De eerste drie kampen, Börgermoor, Esterwegen en Neusustrum, werden speciaal gebouwd om politieke tegenstanders van Hitler in op te sluiten. In het uitgestrekte en verlaten Bourtangerveen moesten de gevangenen het veen ontginnen, soms tot de dood erop volgde. Het was een hel daar in het woeste land. De bewaking was in de meeste gevallen in handen van de SA en de SS. Moord en mishandeling waren aan de orde van de dag.²²

Conring werd er na de oorlog verder van beschuldigd medeorganisator te zijn geweest van de *Reichspogromnacht*. Hij zou Joodse mannen, vrouwen en kinderen geen bescherming hebben geboden en zijn ambt niet hebben opgezegd toen deze Joodse mensen in de Pogromnacht gevangen werden genomen en naar de Viehhof (overdekte veemarkt) werden gebracht. In de nacht van 9 op 10 november 1938 zagen de burgers van Leer in de Heisfelderstrasse een vreselijk schouwspel. De mooie, 340 jaar oude synagoge stond in brand. Deze grote brand werd niet geblust, de synagoge brandde 's nachts volledig uit. De brandweer stelde alleen de aangrenzende huizen veilig. De in Leer wonende Joodse burgers werden hun huizen uitgeslagen en onder scheldpartijen en gehoon door de straten van de stad naar de Viehhof gedreven, waar ze in het slachthuis werden opgesloten. Tegen de morgen van 10 november waren de acties beëindigd.²³

Op 8 september 1939 werd Conring ingezet als *Oberverwaltungsrat*, chef van het Duitse bestuur, in Polen. Een dergelijke functie vervulde hij in België bij de Feldkommandantur 606.²⁴ Op 1 juli 1940 werd hij Beaufragte in Groningen en tot 20 juli was Conring tevens Beaufragte in Friesland. Hij stond daarmee aan het hoofd van het burgerlijk bestuur in de provincie Groningen, maar was niet verantwoordelijk voor de openbare veiligheid. In zijn functie hield hij toezicht op het bestuur van de provincie en van de gemeentes. Conring werd er na de bevrijding vooral van beschuldigd in de provincie Groningen Joden te hebben vervolgd en standrechtelijke executies te hebben laten uitvoeren tijdens de April-meistaking in 1943.²⁵

Conring werd op 17 mei 1945 in automatisch arrest genomen door het Britse leger. Alle mensen waarvan de Britten dachten dat ze met de nazi's hadden samengewerkt of zelf nazi waren werden automatisch opgepakt, zonder voorafgaand proces. Hij werd naar het Britse *Zivilinternierungslager* (interneringskamp voor burgers) in Fallingbostel bij Bremervörde gebracht. Hij zat veertien maanden vast, waarvan ook nog een korte tijd in kamp Esterwegen. Op 14 mei 1947 werd Conring uit kamp Fallingbostel ontslagen.²⁶ Op 9 juli 1947 werd hij echter opnieuw gearresteerd en deze keer geïnterneerd in Fischbek (Hamburg). Hij stond bij de United Nations War Crimes Commission (UNWCC) met een 'prima facie' bewijs op de lijst van oorlogsmisdadigers die met voorrang aan Nederland uitgeleverd zouden kunnen worden.²⁷ Een prima facie bewijs was een beoordeling op

het eerste gezicht, zonder verdere onderbouwing. Dit bewijs werd als correct beschouwd tot het tegendeel bewezen was. Op 18 november kwam Conring weer op vrije voeten, wegens gebrek aan bewijs. In zijn verdere leven is hij nog meerdere keren aangeklaagd en er zijn onderzoeken naar zijn handelen in de Tweede Wereldoorlog (en daarvoor) geweest.

In 1953 werd Conring *Landtagsabgeordnete* (lid van het staatsparlement) en hij was tot 1969 *Bundesabgeordnete* (lid van de Bondsdag) voor de CDU. Toen Conring in juni 1957 zijn handtekening zette onder de Kasseler Verklaring van de CDU/CSU, waarmee hij zich samen met degenen die daarvoor verantwoordelijk waren uitsprak voor een verantwoorde opbouw van Duitsland en tegen totalitaire machten in het algemeen, ging hij ervan uit dat hij zijn verleden daarmee voorgoed achter zich kon laten.²⁸ Dit bleek echter een misrekening te zijn. Het verleden bleef hem achtervolgen. Toen Conring in 1965 ter ere van zijn zeventigste verjaardag het Großes Verdienstkreuz (de Orde van Verdienste van de Bondsrepubliek Duitsland) ontving, onder meer vanwege zijn jarenlange werk als Bundesabgeordnete van de Landkreis Leer, kwam daarop veel kritiek vanwege zijn rol in de bezettingstijd en daarvoor. Ook de Nederlandse regering sprak haar verbazing uit over het feit dat Conring dit hoge eerbetoon had ontvangen. Bondspresident Lübke liet daarop een onderzoek instellen naar Conrings verleden.²⁹ Op het moment dat het onderzoek werd ingesteld, in augustus 1965, had een teleurgestelde Conring zijn onderscheiding inmiddels al teruggegeven. Hij heeft zich echter altijd verdedigd tegen de beschuldigingen aan zijn adres. Toen hij 75 jaar oud was, trad hij af.

Theoretische keuzes

Vanwege de aandacht voor de ontwikkeling van de ideeën van Conring past bij deze biografie de intellectuele benadering. Karakteristiek voor dit type biografie is een kritische benadering van de bronnen voordat deze in het levensverhaal een rol kunnen spelen.³⁰

De geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog kan op een aantal manieren worden beschreven. In de eerste jaren na de bevrijding verschenen boeken die zich richtten op het vastleggen van hetgeen gebeurd was, zoals bijvoorbeeld *De april-mei-stakingen van 1943* door P.J. Bouman en *Groningers in oorlogstijd. Aspecten van de bezettingsjaren 1940-1945* door E.A.J. Boiten en anderen. In een latere periode lag de focus op de bevrijders.

Literatuur uit deze jaren heeft meestal een zwart-wit karakter. Het verzet en de bevrijders kregen volop aandacht, terwijl de beschrijving van de collaborateurs, hun daden en motieven slechts summier was. Een voorbeeld is het boek van Michael Hirsch, *De bevrijders*. Het is gebaseerd op honderdvijftig gesprekken die Hirsch voerde met militairen die erbij waren toen in de laatste weken van de Tweede Wereldoorlog de nazikampen werden ontdekt. Hirsch plaatst de verhalen van de militairen in de context van de laatste oorlogsdagen. Hij volgt hun opmars van kamp tot kamp.

Om een evenwichtig beeld van de geschiedenis te krijgen, is het goed dat er studie wordt verricht naar het zogenoemde daderperspectief. Voorbeelden zijn de werken van Monique Brinks over het Scholtenhuis, de biografie van Henk Feldmeijer door Bas Kromhout, de biografie van Gemmeker door Ad van Liempt en het werk van Christiaan Gevers: *Boer Tammens houzee*. Ook deze biografie van Conring valt in deze categorie.

Conring in de literatuur

Zowel in de Duitse als in de Nederlandse literatuur over de Tweede Wereldoorlog wordt weinig aandacht geschonken aan Landrat en latere Beauftragte Conring. Wel kwam er in de media in 1965 een grote openbare discussie op gang naar aanleiding van het feit dat Conring het Großes Bundesverdienstkreuz werd toegekend voor bijzondere verdiensten voor staat en volk.³¹ In de zomer van 1965 gaf Conring zijn onderscheiding terug.³²

Na 1965 werd in Oost-Friesland wel over Conring geschreven. De Duitse historicus Heiko Suhr behandelt in zijn artikel *Als der bedeutendste Ostfriesen im 20. Jahrhundert anzusehen?* de verwerking door het volk en de juridische verwerking van het nationaalsocialistische verleden van Hermann Conring. Hij besluit zijn artikel echter met de opmerking dat er nog een uitvoerige biografie van Conring mist. Suhr: ‘Bei aller Zwiespältigkeit, die der Person Conrings inne wohnt, war er auf jeden Fall eine der “auffälligsten Persönlichkeiten des 20. Jahrhunderts” in Ostfriesland.’³³

Albert Janssen schrijft over Conring in zijn artikel *Der Landkreis Leer 1930 bis 1934 und die Rolle des Landrats Dr. Conring im Übergang von der Demokratie zur NS-Diktatur* in Herbert Reyer, *Ostfriesland zwischen Republik und Diktatur*. Dit artikel geeft een beperkte periode weer uit Conrings carrière als Landrat. Janssen richt zich vooral op de ontwikkeling van de politieke situatie in de jaren 1930-1934 en komt niet met een eindconclusie

wat betreft het optreden van Conring. Helmut Frackmann, een kleinzoon van Conring, schreef een scriptie over zijn opa. Hij beschuldigt zijn opa van het feit dat hij als ambtenaar steeds trouw bleef aan de systemen die door de jaren heen in Duitsland de macht in handen hadden. Frackmann verwijt zijn opa vooral dat hij als nazi het systeem van Hitler diende.

De Nederlandse historicus Peter Romijn benoemt in zijn boek *Burgemeesters in Oorlogstijd* Conring onder andere als een Duitse bestuurder die, net als de andere Beauftragten, eerst in eigen land de nazirevolutie doorgevoerd had en daarna klaarstond om deel te nemen aan de bestuurlijke import van deze revolutie in Nederland. Historicus en journalist Loe de Jong ziet Conring enkel als een man die ‘goed fout’ was.

Biografie

Een biografie van Conring sluit aan op andere zogenoemde daderbiografieën van de Tweede Wereldoorlog. Hoe meer men van iemands gewone leven weet, hoe begrijpelijker zijn keuzes worden, ook de keuze van het kwaad. Niet dat men er meteen begrip voor krijgt, maar door de wederwaardigheden van daders te beschrijven en te lezen wordt hun levensverhaal vermenschlijkt. Het anti-nazisentiment heeft dikwijls het zicht op de persoonlijkheden van (vooraanstaande) nationaalsocialisten belemmerd. Hannah Arendt meent dat niet zozeer de kwade bedoelingen van de daders tot de Holocaust hebben geleid, maar de afwezigheid van kritisch denkvermogen in de totalitaire omgeving waarin zij verzeild raakten.³⁴

De Duitse historicus Mary Fulbrook schrijft over een Landrat in de Landkreis Będzin in Polen in haar boek *Een kleine stad bij Auschwitz*. Zij zegt dat haar onderzoek vragen van een bredere historische betekenis opwierp. Toen ze inzicht probeerde te krijgen in de rol van de Landrat, zijn optreden, zijn innerlijke twijfels en latere zelfrechtvaardiging, besefte ze steeds duidelijker dat zijn verhaal in veel opzichten exemplarisch is voor wat de Holocaust mogelijk heeft gemaakt: het optreden van mensen die nooit expliciet hun steun zouden hebben gegeven aan een beleid dat was gericht op massamoord of de uitvoerders van dat beleid zouden zijn geworden.³⁵

De politicoloog Goldhagen is daarentegen van mening dat mensen tot hun daden kwamen vanuit een alomtegenwoordig, diepgevoeld, geaccepteerd en krachtig antisemitisme, wat hen ertoe bracht te denken dat de Joden een duivelse vijand waren. Hij is van mening dat de Holocaust het nazisme karakteriseerde, maar niet alleen het nazisme. De Holocaust

was volgens Goldhagen ook het bepalende aspect van de Duitse samenleving in haar nazistische periode. Er was geen enkel belangrijk onderdeel van de Duitse maatschappij dat niet werd beïnvloed door anti-Joodse politiek.

Om inzicht te krijgen in de persoonlijkheid van Conring behandel ik in de eerste hoofdstukken zijn jeugd en ontwikkeling, in latere hoofdstukken komt aan de orde dat Conring zich aansloot bij de NSDAP, alhoewel hij altijd heeft ontkend dat hij zichzelf als lid aangemeld had. De weergave van het verhaal is chronologisch. Voor het onderzoek heb ik veel informatie kunnen achterhalen door het bestuderen van egodocumenten, archiefstukken en literatuur. Ik heb een aantal familieleden van Conring mogen interviewen. Veel persoonlijke brieven en documenten van Conring heb ik kunnen lezen in het persoonlijk archief van Conring in Weener. Een kleinzoon van Conring stelde mij uitgewerkte teksten van geluidsopnames van Conrings levensherinneringen ter hand. Van groot belang voor het tot stand komen van deze biografie was ook de medewerking van archieven zowel in Duitsland als in Nederland. Het onderzoek beoogt een antwoord te vinden op de vraag vanuit welke persoonlijke achtergronden Conring handelde. Was hij een slachtoffer van Hitlers systeem of was hij een gewillige dader? Dit met behulp van microhistorisch onderzoek verkregen verhaal dient om Conrings publieke optreden te becommentariëren in de brede context van de bezettingstijd en de jaren daarvoor.³⁶

Conring was aan de ene kant een beschaafd jurist, die ook bereid was mensen te helpen en zich het lot van sommige Joden en andere burgers aantrok. Tegelijkertijd leek hij een overtuigde en soms keiharde nazi, wiens beleid stoelde op het nationaalsocialisme. Door deze tegenstelling was hij voor de buitenwereld een man met twee gezichten. Hij heeft nooit persoonlijk spijt betuigd aan de slachtoffers van het naziregime. Nadat hij uit gevangenschap was vrijgelaten, ging Conring een andere rol vervullen. Hij werd dienstbaar aan de politiek.

HOOFDSTUK I

Jeugd en studententijd

Oost-Friesland

Conring bracht zijn jeugd door in Oost-Friesland en dat is ook de regio waar hij het grootste deel van zijn leven gewoond heeft. Zijn woonplaats was Aurich. Hij was erg gehecht aan zijn *Heimat*, zijn geboorte-grond. Zowel bewoners als niet-bewoners beschouwden dit gebied als een soort eiland. Het was een op zichzelf staande regio. Alleen het gebied ten oosten van het tegenwoordige Oost-Friesland, het Jeverland, kwam in 1575 vanwege een erfeniskwestie bij Oldenburg. Na de dood van de laatste hoofdeling van Jever in 1511, Edo Wiemken de Jongere, kwam het gebied in bezit van zijn dochter Maria. Zij verjoeg de Oost-Friese bezetter en droeg haar gebied als leen op aan keizer Karel v. Omdat de moeder van Maria een geboren gravin van Oldenburg was, vermaakte Maria de heerlijkheid Jever aan het graafschap Oldenburg. De geografische grenzen van Oost-Friesland zijn in de loop van de eeuwen weinig veranderd.³⁷

Oost-Friesland was historisch gezien nooit een politiek onafhankelijk land. De regio is uniek door bijvoorbeeld 'De Friese Vrijheid'. In de middeleeuwen begonnen de Friese gebieden zich steeds meer van de omringende landstreken te onderscheiden. Het gezag van de graven werd op andere plaatsen steeds groter, waardoor deze graafschappen zich tot vorstenstaatjes ontwikkelden. Op Friese bodem verkruiden de graafschappen echter. Er ontstonden een aantal autonome republiekjes, ook wel landgemeenten genoemd. De Friezen werden niet bestuurd door een graaf of hertog; ze bestuurden zichzelf. Deze unieke en ongebruikelijke situatie van 'heerloosheid', waarin de Friezen geen bestuurder boven zich hadden staan, werd al in de late middeleeuwen De Friese Vrijheid genoemd. Nu was het niet zo dat de Friese landgemeenten op allerlei gebie-